

ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΣ

1. Το άρθρο αυτό δε φιλοδοξεί να σταθεί στο ύψος μιας επιστημονικής πραγματείας, προσπαθεί απλά να μεταφέρει στο γραπτό ορισμένες σκέψεις κατευθύνσεις που προέρχονται από μια μικρή πείρα και εποπτεία που έχουμε τόσο πάνω στην έννοια της τοπικής ανάπτυξης όσο και σ' αυτήν της καινοτομίας.

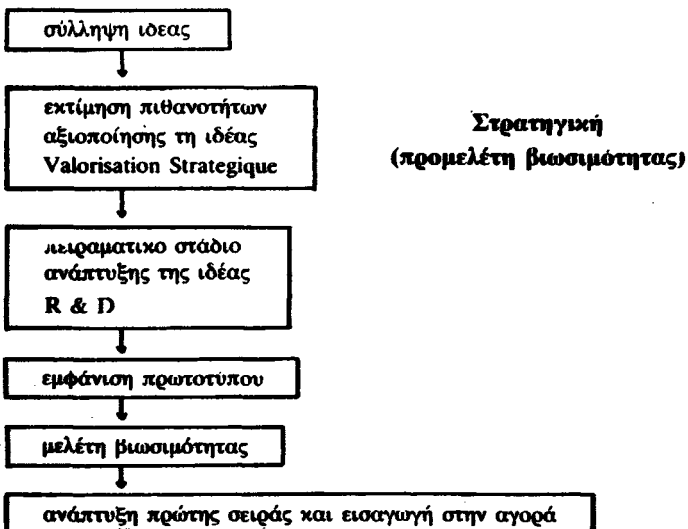
2. Ας αρχίσουμε από τον προσδιορισμό της έννοιας της καινοτομίας. Σα καινοτομία θεωρούμε κάθε νέα τεχνολογία, νέο προϊόν είτε νέα υπηρεσία που εμφανίζεται στην αγορά.

3. Είναι γεγονός ότι η εμφάνιση μιας καινοτομίας στην αγορά δεν είναι τυχαία. Η σύλληψη μιας ιδέας που μπορεί να καταλήξει σε μια καινοτομία, μπορεί να είναι «τυχαία», από και ύστερα όμως περνάει από το φίλτρο μιας διαδικασίας που ξεκινάει από την εκτίμηση της αξιοποίησης της ιδέας και τελειώνει μετά από πολύ καιρό στην εκτίμηση των λεπτομερειών στη φάση της εμπορευματοποίησής της.

4. Εδώ ακριβώς εμφανίζεται το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό μιας καινοτομίας που είναι ο ιδιαίτερα αυξημένος κίνδυνος (ρίσκο) που έχει μια καινοτομία για να επιζηήσει και να προχωρήσει. Αν υποθέσουμε ότι εκκινούν 100 ιδέες είναι ζήτημα εάν φτάσουν 10 στο στάδιο του πρωτοτύπου και από αυτές πάλι το ποσοστό επιτυχίας είναι αμφίβολο αν θα φτάσει το 50%

5. Σε γενικές γραμμές λοιπόν, η διαδικασία μετουσίωσης μιας ιδέας σε καινοτομία είναι σχηματικά η εξής:

Σχήμα 1

6. Η παραπάνω διαδικασία ισχύει εξ ίσου είτε αναφερόμαστε στην περίπτωση καινοτομίας μιας μεγάλης πολυεθνικής είτε στη περίπτωση ενός μεμονωμένου εφευρέτη. Βέβαια ούτε τά

κριτήρια ούτε η ιδιότητα των ανθρώπων που τα εξετάζουν είναι τα ίδια στις δύο περιπτώσεις. Όσον αφορά τις πολυεθνικές οι περισσότερες από αυτές έχουν στρατηγικές όπου προετοιμάζονται τα πρωτότυπα που θα εμφανιστούν σε μιά 5ετία, πράγμα που σημαίνει πως προετοιμάζουν τις συνθήκες του κόσμου της επόμενης 10ετίας.

7. Μια που αναφερθήκαμε στο χρονικό ορίζοντα της 5ετίας αξίζει να αναφέρουμε ότι με την εμφάνιση της βιομηχανικής επανάστασης η πρώτη τεχνολογική γενιά κράτησε περί τα 50 χρόνια. Πριν από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν της τάξης των 20 χρόνων. Σήμερα έχουμε φτάσει σε σημείο ώστε μέσα σε 5 χρόνια να εμφανίζεται καινούργια τεχνολογική γενιά!

8. Θεωρώντας ότι τα άρθρα που έχετε διαβάσει μέχρι τώρα σας έχουν εισάγει στην έννοια της τοπικής ανάπτυξης, θα προχωρήσουμε στην προσέγγιση της τοπικής ανάπτυξης μέσα από την καινοτομία.

9. Πως μπορούμε να τοποθετήσουμε την καινοτομία μέσα στην τοπική ανάπτυξη; Πιστεύουμε με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος αναφέρεται στη σημασία που προσλαμβάνει η «κατανάλωση» της καινοτομίας σε τοπικό επίπεδο. Ο δεύτερος τρόπος αναφέρεται στη μορφή της καινοτομίας που έχει καθαρά τοπικό χαρακτήρα. Ίσως η καλύτερη θεωρητική παρουσίαση αυτής της προσέγγισης θα μπορούσε να γίνει από τον Henry Lefevre σύμφωνα με την άποψή του για την *δεσπόζουσα και επιβαλλόμενη* κατάσταση (βλ. πρώτο τρόπο) καθώς και τα περιθώρια όπου θα μπορούσαν να αρθρωθούν παράλληλες-ταυτόχρονες λειτουργίες (βλ. δεύτερο τρόπο). Επειδή όμως το άρθρο αυτό περιορίζεται όπως είπαμε στο να δώσει κατευθύνσεις απλά και μόνο σε μιά προσέγγιση, αφήνει τη θεωρητική του τοποθέτηση για άλλη φορά.

10. Και αρχίζουμε από τον πρώτο τρόπο. Η σημερινή εποχή, όπως είδαμε, είναι η εποχή που χαρακτηρίζεται από την εξέλιξη της πληροφορικής και τις διάφορες επιπτώσεις της όπως π.χ. ρομποτική, τις εξελίξεις στην εκμετάλλευση εναλλακτικών μορφών ενέργειας π.χ. ηλιακή ενέργεια, γεωθερμία κ.λ.π, την εφαρμογή των εξελίξεων στην αεροδιαστημική κ. α. Πρόκειται

1. Ανάλογα με τις δεσπόζουσες ανάγκες και τεχνολογίες μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής τεχνολογικές περιόδους που σφραγίζουν με τη ταυτότητα τους τη κοινωνία: α) κοινωνία της ιδιομετακίνησης: με την ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου και τέλος, της έλευσης της μηχανής εσωτερικής καύσης. β) κοινωνία της ιδιοδιατήρησης με την ανάπτυξη των καταναλωτικών οικιακών συσκευών, του δικτύου του τηλεφώνου, του ηλεκτρικού κ.α. γ) κοινωνία της ιδιοεπιτήρησης με την ανάπτυξη των συστημάτων πληροφορικής. (Βλ. Jacques Attali: η Οικονομική κρίση και η νέα οικονομία, εκδ. Νιάρχος, Αθήνα 1981).

δηλ. για τις καινοτομίες αιχμής που προωθούνται από τις λεγόμενες μεγάλες φίρμες (Grands Firmes) και που στις περισσότερες φορές πρόκειται για προϊόν που προέρχεται καθαρά από τα σπλάχνα της εταιρίας: Δηλ. η σύλληψη της ιδέας, η εκτίμηση της συμβολής της καινοτομίας στη στρατηγική της εταιρίας, η ανάπτυξη του πρωτοτύπου κλπ. έχει ακολουθηθεί διεξοδικά τα διάφορα τμήματα (Departements) της εταιρίας.

Το ερώτημα που τίθεται είναι το εξής:

Το τοπικό επίπεδο [είτε με τον όρο περιφέρεια (Peripherie) είτε με τον όρο αγροτικό (Rural) είτε με οποιαδήποτε άλλη θεωρητική προσέγγιση] είναι δυνατόν να αποτελεί το «κέντρο» της καινοτομίας; Και εάν δεν είναι το κέντρο, είναι δυνατόν τουλάχιστον να αφομοιώσει τις νέες τεχνολογίες για τη τοπική ανάπτυξη (Local Developpement);

11. Δεν θα επιμείνουμε πολύ στο πρώτο μέρος του ερωτήματος. Έχει γίνει συνείδηση από τις προηγούμενες φάσεις της βιομηχανικής εποχής, για να μην πούμε αντικείμενο ιδιαίτερων θεωρητικών αναλύσεων, ότι η καινοτομία σε γενικές γραμμές περνάει από φίλτρα αποφάσεων που βρίσκονται στο κέντρο και το κλειδί για την επιτυχία μιας καινοτομίας βρίσκεται στην επικράτησή της στις αναπτυσσόμενες περιοχές. Πέρα από αυτή τη θέση, όμως, που ισχύει και στη περίπτωσή μας, μπορούμε να παρατηρήσουμε σήμερα ορισμένες ιδιαιτερότητες.

α) Κάτι που είχε αρχίσει να ισχύει και από την προηγούμενη περίοδο, δηλ. μία αποκέντρωση.

Το κέντρο των αποφάσεων, ο τόπος τεχνολογικής και πειραματικής εξέλιξης (R και D) ο τόπος παραγωγής και τα κέντρα διανομής δεν είναι το ίδιο.

β) Εμφανίζεται μία μεγαλύτερη σε σχέση με τις άλλες φορές αυτονομία της χρησιμοποίησης, πράγμα που βοηθάει στη διεθνοποίηση της χρησιμοποίησης της καινοτομίας π.χ. υπάρχει μία σχετική αυτονομία στο να βρει κανένας Software στην Ελλάδα, χωρίς να εξαρτάται άμεσα από τις μεγάλες φίρμες της κατασκευής.

Βέβαια υπάρχουν και ορισμένες ιδιαίτερες συνέπειες, όπως ότι απαιτείται περισσότερη φαιά ουσία όχι μόνο στη φάση R και D, αλλά και στη φάση διανομής και χρησιμοποίησης. Αυτό έχει σαν επίπτωση με τη σειρά του την απαίτηση περισσότερο υψηλής βαθμίδας εκπαίδευσης καθώς και μία εκπαίδευση σφαιρική (Poly-Valante). Οι απαιτήσεις για την επιτυχία μιας καινοτομίας έχουν μετακινηθεί από μία φιλοσοφία της υπέρειδίκησης προς μία φιλοσοφία Generalistes. Αξίζει σ' αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι αυτού του τύπου η εκπαίδευση είναι δύσκολο να θεωρητικοποιηθεί και να μπει σε καλούπια όπως η «κλασική» εκπαίδευση.

12. Η προηγούμενη παράγραφος μας δίνει το κλειδί για την απάντηση στο δεύτερο σκέλος του ερωτήματος. Η καινοτομία μπορεί να αφομοιωθεί και να προωθήσει την τοπική ανάπτυξη στο βαθμό που υπάρχει υποδομή. Και δεν αναφερόμαστε τόσο στη λεγόμενη υλικοτεχνική υποδομή, όσο στην ύπαρξη ανθρωπίνου δυναμικού. Στο σημείο αυτό εμφανίζονται δύο προβλήματα που πρέπει να τους δοθεί ιδιαίτερη σημασία. Το ένα είναι η εφαρμογή των καινοτομιών προσαρμοσμένη στις τοπικές συνθήκες. Δηλαδή τα προγράμματα των υπολογιστών (Logiciels, Software) να μην εφαρμόζονται αυτούσια αλλά να έχουν υποστεί τη βέλτιστη επέμβαση για τη προσαρμογή τους, όπως π.χ. για την εφαρμογή τους στην αγροτική παραγωγή. Το άλλο πρόβλημα είναι η αντίσταση των τοπικών χρηστών να δεχτούν και να αφομοιώσουν τις καινοτομίες. Εδώ το θέμα είναι πió σύνθετο. Ας πάρουμε για παράδειγμα τη κατασκευή. Πόσο

προθυμοί είναι οι εργολάβοι και οι τεχνίτες σε τοπικό επίπεδο να αποδεχτούν νέα προϊόντα (καινοτομία) που οδηγούν σε νέους τρόπους κατασκευής που δεν ακολουθούν τους γνωστούς (καινοτομία) αλλά επί πλέον αποκτούν προχωρημένους τρόπους οργάνωσης (καινοτομία), και που σε τελευταία ανάλυση αμφισβητούν τον ίδιο τους το ρόλο και, ακόμα-ακόμα, και την ύπαρξή;

13. Μετά τα παραπάνω, νομίζουμε ότι είναι προφανές το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το θέμα της αφομοίωσης και του ρόλου της καινοτομίας σε τοπικό επίπεδο. Εξαρτάται δε άμεσα από την οπτική γωνιά και τα κριτήρια που θα διαλέξουμε για την εκτίμηση της επιτυχίας στην αφομοίωση. Ο πωλητής έχει διαφορετικό κριτήριο από το χρήστη, στο παιγνίδι της προώθησης της καινοτομίας. Ο πρώτος ενδιαφέρεται να είναι πάντα ο πρώτος στις πωλήσεις ενώ τον δεύτερο ενδιαφέρει η καλύτερη εκμετάλλευση. Την εκμετάλλευση την βλέπουμε μέσα από μία οπτική ολοκληρωμένης ανάπτυξης (Developpement Integret) των καινούργιων δυνατοτήτων που προσφέρει η καινοτομία. Στο τέλος της προηγούμενης δεκαετίας παρατηρήθηκε έντονα το φαινόμενο να αγοράζονται υπολογιστές με πολύ περισσότερες δυνατότητες από αυτές που οι χρήστες είχαν ανάγκη.

Οι Dealers είχαν αρχίσει να δουλεύουν καλά, και τους ενδιαφέρει μόνο το άμεσο κέρδος. (Cout Terme). Στη συνέχεια άρχισε να αποδίδει τα πρώτα αποτελέσματα η εκπαίδευση, η εκπαίδευση όμως αποδίδει σε μακρόχρονο διάστημα (Long-Terme). Αν πάρουμε για κριτήριο τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Από τη πλευρά του χρήστη τα πράγματα σε γενικές γραμμές βελτιώνονται ως προς το χρόνο και την ποιότητα του παραγομένου προϊόντος. (Με μία προϋπόθεση πάντα: ότι γνωρίζει και να αγοράζει και να εκμεταλλεύεται τη καινούργια μηχανή που θα αγοράσει και δε θα την αγοράσει επειδή του το «επιβάλλανε»). Από την πλευρά της εθνικής οικονομίας το παιγνίδι είναι πολύπλευρο. Αλλού οι καινοτομίες καταργούν θέσεις εργασίας (π.χ. λόγω εφαρμογής της ρομποτικής ή της πληροφορικής). Αλλού ενισχύονται ή δημιουργούνται νέες (π.χ. ενδιάμεσα επαγγέλματα υποστήριξης). Αλλού υπάρχει ανοικτό ένα παιγνίδι γαιοπολιτικής. Το παιγνίδι αυτό σχηματικά, θα λέγαμε, εκφράζεται ως εξής: Για τις χώρες του λεγόμενου τρίτου και τέταρτου κόσμου το κλειδί είναι το να γνωρίσουν-εκμεταλλεύονται πλήρως τις καινοτομίες που τους εισάγονται.

Για τις χώρες της Ευρώπης και τις πió αναπτυσσόμενες του τρίτου κόσμου να κερδίσουν ένα ικανοποιητικό κομμάτι της παραγωγής νέας υψηλής τεχνολογίας. Και για τις πολύ αναπτυσσόμενες χώρες να συνεχίσουν να εξελίσσουν τη λεγόμενη Ge-pie, δηλ. τη φαιά ουσία που οδηγεί στην ανακάλυψη και το προχώρημα καινοτομικών προγραμμάτων.

14. Καιρός όμως να περάσουμε στο δεύτερο τρόπο τοποθέτησης της καινοτομίας μέσα στη τοπική ανάπτυξη. Κατ' αρχήν έχει νόημα να μιλάμε για καινοτομία που να έχει καθαρά τοπικό χαρακτήρα; Και εάν έχει νόημα, μέσα από ποιά οπτική και κάτω από ποιές συνθήκες θα μπορούσαμε να δούμε την ανάπτυξή τους. Τρία είναι τα σημεία του προβληματισμού. Ας παρακολουθήσουμε ποιά είναι και πως αρθρώνονται μεταξύ τους.

15. Πρώτα απ' όλα υπάρχουν ορισμένοι κλάδοι που από «τη φύση» τους απαιτούν τη προσαρμογή μιας καινοτομίας στις τοπικές συνθήκες. Τις «προσαρμοσμένες» αυτές καινοτομίες μπορούμε να τις θεωρήσουμε σα μια τέτοια κατηγορία από καινοτομίες με τοπικό χαρακτήρα. Σαν τέτοιο παράδειγμα

μα, μπορούμε να δώσουμε τις ήπιες μορφές ενέργειας. Υπάρχει μία μεγάλη φίρμα (BP) που έχει ένα πρότυπο φωτοβολταϊκό, προϊόν ενός προγράμματος που έχει εκπονηθεί με βάση ιδανικές συνθήκες λειτουργίας. Το πρότυπο έχει δοκιμαστεί με επιτυχία στην Σαουδική Αραβία, και τώρα θα πειραματιστεί η προσαρμογή της λειτουργίας του σε διαφορετικές συνθήκες και πύο συγκεκριμένα σ' αυτές της Καρπάθου.

16. Μία άλλη κατηγορία είναι η εμφάνιση καινοτομίας που αναπτύσσεται ειδικά για την εκμετάλλευση μιας τοπικής μόνο λειτουργίας, π.χ. στην ορεινή Γαλλία υπήρχε μία αγροτική καλλιέργεια με παράδοση. Επειδή η μηχανοργάνωση της αγροκαλλιέργειας βασίστηκε πάνω στις απέραντες ισόπεδες εκτάσεις οι προσφερόμενοι τύποι μηχανημάτων δεν μπορούσαν να δουλέψουν σε ορεινά γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Για το λόγο αυτό εγκαταλείφθηκε η καλλιέργεια αυτή στη συγκεκριμένη περιοχή. Αναπτύχθηκε όμως από τους ντόπιους, τελευταία, μία μηχανή, ειδικά για τα τοπικά χαρακτηριστικά και έτσι σήμερα η καλλιέργεια αυτή επανεμφανίστηκε.

17. Μία τρίτη κατηγορία μπορεί να θεωρηθεί η εμφάνιση μιας καινοτομίας που προέρχεται από την εκμετάλλευση του υπάρχοντος δυναμικού σε ένα συγκεκριμένο τόπο. Θα δώσουμε ένα παράδειγμα για να γίνει αντιληπτό αυτό που εννοούμε. Στην Ιταλία το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησε στο κλείσιμο ορισμένων εργοστασίων παραγωγής πολεμικών οχημάτων και μηχανημάτων. Αποτέλεσμα: να χάσει πολύς κόσμος τη δουλειά του. Ένας από αυτούς, για να ξεπεράσει την κατάσταση του κατασκεύασε την πρώτη Vespa. Σήμερα η καινοτομία της εποχής εκείνης εξακολουθεί να αποτελεί πόλο ανάπτυξης της περιοχής.

18. Σίγουρα, σε κάποιο άλλο χρόνο ίσως να μπορούμε να παραθέσουμε άλλες κατηγορίες και σίγουρα οι παραπάνω τρεις μπορεί και να μην είναι οι μοναδικές. Προσπαθήσαμε να

ομαδοποιήσουμε τις καινοτομίες σε σχέση με την τοπική ανάπτυξη. Όμως η σύλληψη της ιδέας και η εμφάνιση μιας καινοτομίας είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και συγκυριών όπου η τύχη ανάγεται σε σπουδαίο παράγοντα. (Βλ. Thierry Gaudin: *L' Ecoute Des Silences*, σειρά 10/18, εκδ. Union Generale D' Editions, Παρίσι, 1978). Για αυτό αν και μπορεί να συστηματικοποιηθεί η γνώση πάνω στη πορεία μιας καινοτομίας είναι σχεδόν αδύνατο να παραχθεί μία γενική θεωρία της καινοτομίας.²

19. Το ότι μπορεί να παραχθεί μία γενική θεωρία της καινοτομίας που να περιλαμβάνει και ένα κεφάλαιο για την τοπική ανάπτυξη δε σημαίνει και το αντίθετο. Οι θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις της τοπικής ανάπτυξης μπορούν να τοποθετούν την επίδραση και το ρόλο της καινοτομίας μέσα σε ένα Process. Κατά τη γνώμη μας το κλειδί για την καλλίτερη άρθρωση της καινοτομίας στο τοπικό επίπεδο προσφέρει η ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Όρος πολύ της μόδας η έννοια του ολοκληρωμένου (βρίσκεται στην επικαιρότητα στη χώρα μας λόγω των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων) έχει ωστόσο καθοριστικό περιεχόμενο. Το άρθρο αυτό βέβαια δε φιλοδοξεί να περιγράψει την έννοια του ολοκληρωμένου. Αν προσπαθεί όμως, πέρα από την ενημέρωση, να περάσει ένα μήνυμα, αυτό είναι το εξής: Να γίνει μία προσπάθεια ώστε οι προαναφερθείσες τρεις κατηγορίες καινοτομίας τοπικού χαρακτήρα να αρθρωθούν με τα ολοκληρωμένα προγράμματα στη προσπάθεια κατάκτησης εμπειρίας και παραγωγής θεωρίας και να βρουν τη θέση τους σε μοχλοί στην τοπική ανάπτυξη.

2. Αυτό που υπάρχει σήμερα είναι μία θεωρητική άποψη για την συμμετοχή και το ρόλο της καινοτομίας στην εξέλιξη του καπιταλισμού.